

ožjem smislu, tehnika, humanistične vede). Skratka, takšen status quo je v osnovi lažen, saj zadobiva *pasivnost* že take dimenzije, da preide določene vrste pasivnost, kajti tudi pasivnost je ena izmed možnih načinov delovanja in tedaj tudi negativnega učinkovanja nasproti aktivistični poziciji.

Drugi razlog, ki omejuje akcijo, je na nivoju kriterija resnica — neresnica. To pomeni, da je akcija v opisanem družbenem kontekstu oziroma vrednotenju oficialnosti kot najvišje družbene vrednote, kolikor je sploh še pristajala na samouresničevanje, dobila znak neresničnosti in moralistične poze ali pa je bila razglašena za ilegalno. Prva anatema je bila navadno izrečena iz akademskih sfer, druga iz hierarhično-političnih struktur. Akciji kot nenehno utelešenemu simbolu moči individualnih izraznih možnosti tedaj ne preostane nič drugega kot pot *začetka*. Ne gre za novo revolucijo, temveč za njeno nadaljevanje v dejanjih.

Rudi Rizman

UMIRANJE SVETA, NARODA, ČLOVEKA...

I

Michel Foucault je v intervjuju za La Quinzaine Littéraire izrekel tele besede: »Človek v filozofiji izgine, ne sicer kot objekt spoznavanja, temveč kot subjekt svobode in bivanja. Kajti človek, subjekt lastne svobode, je v bistvu neke vrste korelativna podoba Boga. Človek 19. stoletja je Bog, inkarniran v človeštvu...«

Človek je umrl, naša doba pomeni vrnitev k stvarcem. Ko je Nietzsche napovedal smrt Boga, je napovedal tudi smrt njegovega morilca, Človeka. S padcem človeka seveda izginja cela vrsta institucij, ki so nosile prejšnji nimbus. Ena od teh institucij, ki je rabila gibanju človeka, eno od človekovih opravičil v boju z drugimi ljudmi, je tudi narod. Narod je postal problem in hkrati usodna razrešitev ravno v 19. stoletju. V pomladi narodov se je prvič integriral v politično-državni kolos in postal nosilec ideologij, revolucionarnih in progresističnih gibanj. Narod 19. stoletja, ponosna tvorba človeka, oboroženega z izkustvom industrijskih in socialnih prevratov, je zaščitenec Boga. Struktura, ki je osmišljala Boga, osmišlja zdaj narodov ponos in narodno mržnjo. Če rečemo, da je padel človek, ves predan transcendentam, s tem izrekamo tudi smrt naroda in vsega angažmaja, ki mu je posvečen. Angažma kot »docta ignorantia« ne zadošča več, gibanja so vódena s preciznejšimi instrumenti in z voljo, ki je usmerjena k funkcioniranju vsega. Humanizem kot inkarnacija vseh eshatologij, torej humanizma Grkov, Rimljanov, renesanse, razsvetljenstva in romantike, humanizma 19. in 20. stoletja — ves ta bleščeči oklep misli, usmerjenih v revolucije, ta blazna zagrizenost in vera, slepa volja do moči, neobzirna in trdovratna gonja za spreminjanjem — ves ta mehanizem, se zdi, kaže svojo resnico in goloto ravno v našem času, ki se izreka za poimenovanje stvari in za natančno merjenje vseh odnosov.

Heidegger je zelo podrobno opredelil mehanizem mišljenja, ki mu pravimo humanizem. »Kam drugam je usmerjena 'ta skrb', če ne k ponovni vrnitvi človeka v njegovo bistvo? Kaj pomeni to drugega kot to, da bi postal človek

(homo) človeški (humanus)? Tako je torej humanitas tisto, za kar takšnemu mišljenju gre; zakaj to je humanizem: misliti in skrbeti, da bi bil človek človeški, ne pa nečloveški. »inhuman«, se pravi zunaj svojega bistva... Kako pa in od kod se določa (bestimmt) bistvo človeka? ... Marx ga najde v »družbi«... Kristjan vidi človekovo človečnost, hominis humanitatem, v razmejitvi nasproti Deitas...«

»Najsi bodo te vrste humanizma še tako različne po svojem cilju in osnovi, po načinu in sredstvih vsakokratne uresničitve, po obliki svojega nauka, se vendarle ujemajo v tem, da se humaniteta humanega človeka (die humanitas des homo humanus) določa iz ozira na neko že utrjeno razlago narave, zgodovine, sveta, temelja sveta (Weltgrundes), se pravi bivajočega v celoti.«*

Ta ozir, izvor bistva človekove človečnosti je zato problematičen. Problematičnost temelja, iz katerega izvajamo kriterije za »človeškost« in ne nazadnje tudi »narodnost«, je v poljubnosti. Poljubnost pokaže svoje mračne séve šele v konkretnih socialnopolitičnih kombinacijah in manipulacijah, ki so nam iz zgodovine jasnejše kot iz sodobnosti. Mehanizem, ki ga opisujemo, pa seveda razkriva tudi svojo historičnost, svojo časovnost in minljivost. V tem je tudi jedro in osnova tega zapisa, ki se sprašuje ravno o konkretnih socialnopolitičnih položajih.

Vietnam pomeni dokončno izginotje človeka, njegovega človeškega in narodnega dostojanstva, njegovih osnovnih življenjskih pravic. Pomeni bombardiranje prebivalstva z napalmom, uničevanje civilnih naselij, ne da bi bila v bližini kakšna vojaška postojanka ali kakršenkoli vojaško zanimiv objekt, koncentracijska taborišča, kjer so možje ločeni od svojih žen, da jim je onemogočeno tisto prvo, kar je zapisano po naravi in zdravi pameti — nadaljevanje vrste. Uničevanje posevkov, »mad minute« streljanja vseh, izbiranje živih tarč v zabavo in kratkočasje, vse to so neizpodbitni in nedvoumni znaki, da strategija ni več v žarišču — v žarišču je uničevanje človeka po sebi.

Ko izginjajo gospodarski objekti, šole, kulturne institucije, tradicionalne socialne skupnosti, družine... izginja narod. Manipulativno politično je razdelilo deželo na dvoje in isti narod povežalo z dvema različnima političnima silama. Učena nevednost je ovila manipulacijo z ideologijami, ki so le maska za totalno izkoreninjenje. V Vietnamu doživlja politična manipulacija svoj vrhunec: človek, narod in politika postanejo sredstvo za preskušanje orožja, za rasne koncepte... Človek in narod dokazujeta svojo zgodovinskost v Vietnamu. V Južnem Vietnamu so ZDA skorumpirale domače prebivalstvo s predmeti standarda: tudi tam so uspele uničiti nacionalno. Vietnameci nehujejo živeti življenje naroda, ki so ga komaj (ko so se borili zoper francoske kolonialiste) začeli živeti.

Dva totalitarna bloka: Kitajska in ZDA, ki sta s svojo politično doktrino sklenila preskusiti vzorec — to je totalno uničenje. Vojna v Vietnamu je brez pravega interesa, brez smisla. Je čista manipulacija, totalno izkoreninjenje z imputiranjem »stvarnega« življenja je potok, ki se zmuzne po najožjih razpokah in ga ni mogoče zaustaviti. Edini smisel te vojne je dognati meje (brezmejnost) manipulacije, tj. razporejanja ljudi kot stvari. Kako bi bilo mogoče verjeti trditvi, da najbogatejši narod na svetu brani svoje interese v Vietnamu? ZDA opazujejo dogodke stvarno. Njihov pohod poteka v znamenju stvari, pred-

* M. Heidegger, O »humanizmu«, Izbrane razprave, Cankarjeva založba

metov, bodisi da so to morilske bombe bodisi da so to luksuzni predmeti, ki spreminjajo vietnamskega kmeta, stoletja povezanega v svojem primitivnem, a vrojenem, trdem, a etično in etnično nedotaknjenem načinu življenja — v sužnja prividne magije blaginje. Humanizem, ki počenja ta dejanja, rekla in gesla, ki spremljajo vietnamsko vojno bodisi s kitajske bodisi z ameriške strani, ženejo človeka za človeka zoper človeka. Oltarni človek, soha, ki priča vojnim grozotam, dvignjena nad bojiščem v nenevarno tišino, se niti za trenutek ne strese niti malo ne zatrepeče z očesom, ko vidi svoje dvojnike poginjati zase. Toda humanizem, ki je začel vietnamsko vojno, se je s tem dejanjem dokončno razkril; ko spremljamo smrt sveta, spremljamo tudi zadnji trzaj humanizma. Ameriško bistvo humanizma je s svojim »videzom« preplavilo še takó naivno predstavo o svetovni zgodovini kot dogajanju pravice in resnice z žrtvami. V Vietnamu se vse to dogaja neposredno fizično. Narod je izkoreninjen, človek ubit, bog je odpotoval v druge kraje, ideologija je postala psovka, politik-humanist je postal računski fenomen, terjajoč za svoje poskuse prava človeška bitja.

Amerika dokazuje zgodovinskost institucij in obenem ukinja progres kot možno kategorijo mišljenja. Vračamo se k stvarem: genocid postavlja predse enačaj z uničenjem človeka ko mišljenjske kategorije. Enačaj prav takó spada med stvarno življenje in propad narodov. V kraljestvu stvari, kjer ni več reda in sistema, kjer ni norm, verovanj — je mogoč popoln zločin. Primeri so na dlani: uboj predsednika Kennedyja, izginitev prič... Uboj dr. Martina Luthra Kinga... Družba se funkcionalizira brez velikih procesov, neopazno.

Dan za dnem spremljamo funkcionalizacijo slovenske družbe. Obenem se dogaja izginitev slovenskega naroda oziroma naroda kot integracijske sile v prostoru Socialistične republike Slovenije. Narod, ki se je formiral v bojnem metežu, v genocidalnem ozračju nemške posesivnosti, izgublja svoje jedro brez zunanjega pritiska.

Kriterij, ki je dandanašnji prevladal nad nacionalnim kriterijem — je ekonomski. Slovenska emigracija, tuj kapital na naših tleh, tuji idejni vplivi, predvsem s severa — to ni noben velikomeshki načrt za germanizacijo slovenskih manjšin. To je preprosti zakon ekonomskega življenja ljudi srednje Evrope. Danes Slovenci ne živimo več čitalništva, kot je bila navada, ko se je konstituirala slovenska nacionalna zavest. Narodnost ni več v neposrednem konfliktu s sovražnikom v tradicionalnem pomenu besede, če se pa sreča, reagira samo še histerično: s šovinizmom. Takšne reakcije seveda kaže zanemariti, ker prihajajo od najbolj konservativnih krogov, ki v sebi umetno ohranjajo nacionalna nasprotja in ne uspejo ugledati pravega razloga za propad svoje eshatologije. Večina Slovencev se čuti predvsem posestnike avtomobilov, pralnih strojev, vikend hiše in podobnih znamenj »homo oeconomicusa«. Najbrž to ni primeren izraz za celotno odnosov, ki so zamenjali nacionalnost. Gotovo je v načinu življenja, ki je namesto nacionalnega, vrsta komponent: od ekonomske (čisto potrošniške, posesivne in podrejujoče) do neke vrste internacionalne. Žal še nimamo natančnih analiz slovenske nove »mitologije«, vendar bi najbrž med druge kazalo uvrstiti pojave »inozemskega«. Že na prvi pogled je takšno življenje daleč od tistega, ki so ga živeli naši predniki v dobi čitalnic, nacionalnih svetinj, nacionalne literature in telovadbe.

To, da ne živimo več nacionalnega življenja, se zdi na prvi pogled kaj preprosta trditev. Do Slovencev, ki se obnašajo »slovensko«, kažemo pomilo-

vanje. Jezik je postal nezanimivo in nezanesljivo merilo provenience. Severne pokrajine, kjer je pritisk »tujih« stvari najmočnejši, so pridobile v svoj občevalni jezik kopico nemških besed. Mesta, ki so v najtesnejšem stiku s tujimi viri, so privzela vrsto nomenklatur iz tujih jezikovnih področij. Posebej se to kaže na primeru modnih dejavnosti z Zahoda. Seznam besed, ki so postale naše po tem preklopu, je preobširen, da bi ga navajali.

Jezik ni nosilec zavesti o pripadnosti, je samo še sredstvo za občevanje. Noben od modernih predmetov, ki smo jih v zadnjem času prenesli k nam, ni dobil ustreznega imena, naša prevajalska dejavnost za strokovno literaturo pa je prav tako skromna. Morda je skromna iz zavesti, da se ne bi splačalo vsega, kar novo nastane, prenesti v mali slovenski narod. Ohranja se intelektualna elita, ki razpolaga z ustreznim internacionalnim slovarjem in ne posreduje snovi za prihodnjo narodno uporabo. Vse naše snovanje je usmerjeno v začasnost slovenskega naroda (glej Martelančevo predavanje: Kultura malega naroda). Sklenili smo, da iz *ekonomskih* razlogov ne moremo imeti kompletne kulture, zato smo se odločili, da bomo imeli samo neki (poljubno izbrani) del. Dejstvo, da smo številčno prešibki, da bi imeli kompletno kulturo, oz. mišljenje tega dejstva, nam že izpričuje, da smo že vključili racionalni faktor in zamenjari čustvenega.

Prezrli smo navezanost in se povprašali po bodočnosti. Prihodnost, tako nam kaže razvoj pri drugih večjih narodih, gre ekonomsko pot. Bodočnost našega prostora je v njegovi *ekonomičnosti* in njegovi *internacionalnosti*. Vsa prizadevanja v zvezi z reformiranjem gospodarstva potekajo v smeri funkcionalizacije in racionalizacije. Racionalizacija pa čustev ne prenese. Če se bo začela ozirati po nacionalnosti, po avtohtonosti, avtonomnosti — bo ekonomizacija propadla. Nacionalnost se omenja samo takrat, kadar jo je mogoče izrabiti za boljšo funkcionalizacijo. Jezik uporabljamo, ker znamo z njim najbolje in najpreprosteje komunicirati. Ščasoma se bo z njim zgodilo nekaj popolnoma nenacionalnega.

Zadevo komplicira to, da celota slovenske nacionalnosti ne počiva na temeljih, kot je to primer z drugimi narodi, politike, državne zgodovine itd. — temveč ekskluzivno na literaturi. Slovenstvo počiva v verzih Franceta Prešerna. V zvezi s tem zgodovinskim dejstvom se naša kultura še vedno giblje na obronkih sentimentalne navezanosti na nacionalno integriteto in v zvezi s tem dobiva sentimentalno dotacijo. In vendar ekonomiji ni mogoče uiti. Ni mogoče uiti novemu načinu življenja v slovenskem prostoru.

To dejstvo, dejstvo narodnega umiranja, dejstvo prostovoljne sentimentalnosti in hkratne sentimentalnosti do lastne nacionalnosti, dejstvo kulturnega samomora, ki ni nastal zaradi stalinizma ali ponemčevanja, temveč iz logike življenja moderne družbe (kaže, da se lahko potemtakem imenujemo moderna družba) — se zelo otipljivo kaže v drugem dejstvu, da namreč že leta nismo dobili umetnine v nacionalnem merilu, da ne nastane in ne nastane veliko delo, ki bi inkarniralo slovenstvo v najpopolnejši obliki. Umetnost naroda, ki se je odločil za nenarodno življenje je nujno utilitaristična, slaba ali antinacionalna. Slovenska najnovejša umetnost (edicije OHO) je zgleden primer.

Hudo breme za proces, ki bi sicer tekal sam od sebe, je bolečina ob razkroju nečesa, kar se razkraja po splošnem sporazumu. Ta bolečina je zato narajena in nenaravna bolečina. Nacionalni bolniki, šovinisti, so kakor zločinci, ki

spretno valijo krivdo za zločin na druge. Kdo lahko govori o nacionalni zavesti, če odgovemo celo pri osnovni funkciji naroda, da bi si priskrbel potomce. Statistike splavov, ki so na žalost nepopolne, so s tem v zvezi dobrodošla ilustracija. Prihodnost naroda je brez ostanka (tako se zdi) zamenljiva za avtomobil in druge predmete. Ob takšni avtokastraciji negodovati nad neplodnostjo je resnično perverzija.

II.

Mimo povedanega, to se pravi, mimo konkretnih socialnopolitičnih perturbacij nove dobe, in vendar v jedro problema tega zapisa — sega vprašanje o človeškem uporu, o njegovi revolucionarnosti ali preprosteje — angažma: da ali ne? Človeški upor, ki je doslej v večini svojih pojavnih oblik izvenel v »humanizem«, se nam zdi problematičen. Revolucije druga za drugo nasledajo na »pesku slabe brezkončnosti 'aktivizma'« (Stulić), v dilemi med »humanizmom«, ki pazljivo skrbi »za človeka«, in »sunkcionalizmom«, ki je uporabil humanizem kot trojanskega konja za svoje manipulatorne navade, torej funkcionalizmom, ki je postal neke vrste »humanizem« — v tej dilemi, ki je prenehala biti resnična dilema, si ne moremo privoščiti miselne lenobe in obstati izvešeni na nekakšnem optimizmu. Miselna lenoba in apatija, ki se nas venomer polasčata in nam v množici nepregledno strpanih podatkov hromita voljo za nadaljevanje, sta pač le to, kar sta — namreč dokončni odgovor na davno vprašanje o cilju, smislu, izhodu, izteku življenja. Dokončni odgovor pa je edino smrt. Edino smrt je lahko dokončni odgovor na vprašanje o življenju. Življenje samo ne daje dokončnega odgovora. V položaju, kjer nas obsedata humanizem in manipulacija, je optimizem le rahla tančica. Pod njo je razjedeno drobovje in vanj zasajeno utripajoče rezilo: zanikanje, odrek, smrt, konec, pristajanje, počasno umiranje... Optimizem je tudi končni odgovor, odgovor, kot smo ga namenili naivnim in nezanimivim sopotnikom, odgovor brez lastnega sodelovanja, odgovor, ki ga kratko dahnemo pred vsiljivo utrujenostjo predlogega potovanja, beseda, ki jo namestimo pod zglavje za boljši spanec.

Odgovor na dilemo med humanizmom in manipulacijo ali z drugimi besedami: reakcija na štreno izmov in hladnokrvnega stvarstva je lahko samo oster udarec z mečem. Samo rezki klic, ne vzklik, kot je na primer OHO; besna kretnja, napolnjena z življenjskostjo, mrka odločnost za napor v razkolu, samo to je človeški odgovor.

Bitni človekov odgovor je *delo*. Delo po svoji naravi ni plaho tičanje v predmetih, temveč »volja« (Sutlić). Birokracija, tehnokracija, oblast, bodo najbrž vedno mučili človeka. Vedno bo med ljudmi »moč«, vladanje, upravljanje, nadrejanje in podrejanje. Človeško je v tem spletu vztrajati, »upirati se iz obilice, presežka življenjskosti« (Sutlić). Življenje je mogoče samo v pogojih »revolucionarnega obrata, ki sega do meja že ustaljenega sveta in njegove radikalne uničljivosti« (Sutlić).

Takšno delovanje, takšno vztrajanje v »proizvodnji«, takšen upor in prevrat ni več humanistično slepilo, temveč kruta realnost. To je napolnjevanje življenja z življenjskostjo, to je živi utrip in resnica, smisel, polnost. To je vztrajanje pri edinem usodnem vprašanju, pohod v odprtost, (ne ostajanje v odprtosti), to je ostavka na službo pri odgovoru. V delu je na delu zgodovinsko

mišljenje, izkustvo, znanstvena radoživost, prehajanje v vedno tanjše in vedno subtilnejše plasti. Ne delo kot zavezanost cilju, kot služba pri odgovoru, temveč ustvarjanje, kot negacija. Ne kot molk in ne kot vzklik, temveč kot rezki klic, boleči jek in orgastični krik v prodiranju in nenehnem delanju.

Ce bo v političnem življenju Slovenije takšno delovanje premagalo profesionalno odgovornost in »učeno nevednost«, ki stoji odprtih ust in glasnega grla sredi zgodovine, če bo uspelo predreti kánone in pastoralne humanistične koncepte na eni in zganiti tiste, ki se opajajo v statičnem malikovanju blišča stvari na drugi strani, tedaj pristajam na *politično* in na *aktivizem*. Tudi Vietnam se mora zganiti, tudi zanj se morajo odločiti v svetovnih možganskih trustih in ob vprašanju vietnamskih kmetov, pogaženih od jeklene stvarnosti, se mora prebuditi »moč« evropske inteligence. V jeku in z blazno voljo se bo prerajal svet, ki umira.

Dimitrij Rupel

KRONOLOGIJA DELA MEDNARODNEGA SODIŠČA ZA VOJNE ZLOČINE V VIETNAMU

I

Po zamisli ameriškega radikalnega lista *Minority of One* je angleški filozof Bertrand Russell naslovil v juniju 1966. leta pisma deseterici intelektualcev v razne kraje sveta in jih povabil, naj sodelujejo kot sodniki v mednarodnem sodišču, ki bi ugotovilo, kakšne vojne zločine počne ameriška vojska v Vietnamu.

V Londonu so povabljeni na sestanku od 13. do 16. novembra 1966 sprejeli program, ki ga je predložil Jean-Paul Sartre:

Vest človeštva je globoko vznemirjena zaradi vojne v Vietnamu. To je vojna, v kateri se je najbogatejša in najmočnejša država sveta postavila proti ljudstvu revnih kmetov, ki se že četrto stoletje borijo za svojo samostojnost. Postaja očitno, da ta vojna krši mednarodne zakone in običaje.

Svetovni tisk in deloma tudi tisk v Združenih državah Amerike vsak dan prinaša vesti, ki bi pomenile, če bodo dokazane, nenehno naraščanje kršitve načel, izraženih na nürnberškem procesu, in pravil, določenih z mednarodnimi dogovori.

Globoko smo ganjeni in pretreseni nad trpljenjem, ki ga prenaša vietnamsko ljudstvo, in trdno prepričani, da človeštvo mora spoznati resnico, da bi lahko izreklo strogo in nepristransko sodbo o dejanjih, ki se gode v Vietnamu, kakor tudi to, kdo je odgovoren zanje; zato smo sprejeli poziv Bertranda Russella, naj bi se sestali in brez predsodkov raziskali resnico in jo kontrolirali z ustreznimi načeli in zakoni.

Trdi se, da je letalstvo Združenih držav Amerike v devetih mesecih leta 1966 vrglo na Vietnam štiri milijone funtov bomb na dan. Če se bo to v taki meri nadaljevalo, bo do konca tega leta celotna množina eksploziva preseгла količino, ki je bila med vso drugo svetovno vojno odvržena na celo področje vojaških operacij na Pacifiku. Površina, ki jo bombardirajo, ni večja od držav New Yorka in Pennsylvanija.